

การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทย:

ศึกษากรณีภิกษุณีธัมมนันทา

POLITICAL COMMUNICATION FOR THE STATUS OF “BHIKKHUNIS” IN
THAILAND : THE CASE OF DHAMMANANDA BHIKKHUNI

อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า* นันทนา นันทวโรภาส**

Apinyar Chatchorfa, Nantana Nantavaropas

Received: January 24, 2019

Revised: March 23, 2019

Accepted: March 26, 2019

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบททางการเมืองที่มีผลต่อการสื่อสารทางการเมืองเรื่องสถานะภิกษุณีในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมนันทาในการต่อสู้เพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยมีการอธิบายและนำทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ทฤษฎีการสื่อสารทางการเมืองของไบรอัน แมคแนร์ (Brian McNair) มาเป็นหลักในการศึกษา โดยได้เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การค้นคว้าวิจัยจากเอกสารทางวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบททางการเมืองในช่วงปี พ.ศ.2544-2559 ส่งผลเป็นอย่างมากต่อกระบวนการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทยของภิกษุณีธัมมนันทา ท่านเป็นหญิงไทยคนแรกที่ได้บวชเป็นภิกษุณีตามเถรวาทนิกายที่ประเทศศรีลังกาเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 ท่านเป็นเจ้าของอวาสวัตรทรงธรรมกัลยาณี ที่ได้ทำการบวชให้กับสตรีที่ต้องการบวชเป็นภิกษุณี ในเรื่องนี้มหาเถรสมาคมได้มีมติห้ามมิให้มีการบวชภิกษุณีขึ้นในประเทศไทย

2. ผู้วิจัยได้พบว่ากระบวนการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทยของภิกษุณีธัมมนันทาเป็นไปตามทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล และทฤษฎีการสื่อสารของ

* Doctor of Philosophy In Political Communication Krirk University.

** Dean of Political Communication College Krirk University.

ไบรอัน แมคแนร์ ท่านมีคุณสมบัติเพียบพร้อมในฐานะ ‘ผู้ส่งสาร’ เนื่องจากท่านได้ปริญญาเอกด้านศาสนาพุทธ อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีประสบการณ์การค้นคว้าวิจัยด้านพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังได้รับการบ่มเพาะจากมารดาของท่านซึ่งได้บวชเป็นภิกษุณีในนิกายมหานิกายจากประเทศไต้หวันเมื่อ พ.ศ.2514 ดังนั้น ‘สาร’ ที่ท่านสื่อออกมาจึงมุ่งให้สาธารณชนตระหนักถึงสถานะที่ต่ำต้อยของภิกษุณี และมุ่งรณรงค์ให้นานาชาติให้การยอมรับ ภิกษุณีธัมมัตถามีผลงานที่เป็นข้อเขียนมากมายที่ได้สื่อสารออกไปหลาย ‘ช่องทางการสื่อสาร’ ทั้งสื่อหลักและสื่อใหม่ ‘ผู้รับสาร’ ของธัมมัตถามีอาทิ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ องค์การศาสนา และมหาเถรสมาคม กลุ่มภิกษุณีสงฆ์ แม่ชี และองค์กรสตรี กลุ่มนักวิชาการ และปัญญาชน กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มประชาชนและญาติธรรมทั่วไป

ข้อสังเคราะห์จากวิจัยซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการสื่อสารทางการเมืองสรุปได้ดังนี้

(1) การสื่อสารเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จต้องส่งเสริมให้สตรีมีพลัง มีขบวนการที่เป็นเอกภาพและกว้างขวางมากขึ้น (2) การต่อสู้เพื่อสถานะของภิกษุณีในไทยสะท้อนให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันในระบบสังคมและวัฒนธรรมไทย (3) การเรียกร้องสถานะภิกษุณีจะต้องเกิดจากศรัทธามหาชน จึงสัมฤทธิ์ผล (4) ความเป็นผู้กล้าท้าทายขนบทางศาสนา อาจนำพาความเปลี่ยนแปลงสู่สังคมไทย (5) การรับรู้เนื้อหาของสาร อาจส่งผลกระทบต่อเชิงบวกหรือเชิงลบขึ้นอยู่กับทัศนคติของผู้รับสาร

คำสำคัญ : กระบวนการสื่อสารทางการเมือง, สถานะภิกษุณี

ABSTRACT

The research findings were as follows. 1. The Thai political contexts from B.E.2544 to 2559 did contribute a great deal to the political communication process of Dhammananda Bhikkhuni in her struggle for the status of ‘bhikkhunis’ in Thailand. On 25 February B.E.2546, she was the first Thai to have been ordained as a full ‘bhikkhuni’ in a Theravada monastic lineage in Sri Lanka. She is the abbess of Songdhammakalyani Monastery who offered ordination to women who would like to become ‘bhikkhunis’. This posed a challenge to the Sangha Supreme Council of Thailand which forbids bhikkhuni’s ordainment in Thailand.

2. It was found that the political communication process of Dhammananda Bhikkhuni in her struggle for the status of Bhikkhunis in Thailand was in line with David K. Berlo’s Communication Model and Brian McNair’s Political

Communication Model. As a Ph.D holder in Buddhism, a university academic with vast experiences in Buddhist studies, and a well-groomed daughter of a Bhikkhuni mother, who was ordained in a Dharmaguptaka lineage in Taiwan in B.E.2514, Dhammananda Bhikkhuni was well-qualified as a key message sender of the Thai Bhikkhuni movement. The ‘messages’ she delivered were meant to make the Thai public aware of the low status of ‘bhikkhunis’ and to gain its recognition internationally. As a prolific writer, her channels of communication were various; she made full use of both the main and new media. The groups she targeted to receive her messages were, namely religious organizations, especially the Sangha Supreme Council of Thailand, Buddhist monks and nuns, women’s groups, academics, scholars, members of the media, dhamma practitioners and the public in general.

The above research findings can be synthesized as follows: (1) Successful political communication for the status of ‘bhikkhunis’ in Thailand requires womens’s empowerment, a more unified movement and a broader scale of mobilization. (2) The struggle for the status of ‘bhikkhunis’ reflects inequality in the social and cultural perceptions of Thai society. (3) The struggle for the status of ‘bhikkhunis’ in Thailand requires popular support. (4) Daring to challenge religious establishments can lead to fundamental social changes. (5) Effective message delivery can either lead to positive or negative impacts depending on attitudes of message receivers.

Keywords: Political Communication Process, The Status of Bhikkhunis.

1. บทนำ

การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการฟื้นฟูสถานะของสามเณรีและภิกษุณีในประเทศไทยครั้งแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2470 สมัยรัชกาลที่ 7 ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทยที่ได้ก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง โดยเริ่มจากนายรินทร์ ภาชิต มีความคิดว่า “การเข้าถึงหลักพระธรรมของเพศชายและเพศหญิง ยังเป็นไปอย่างไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน การไม่มีสามเณรีและภิกษุณีในสังคมไทย ถือเป็น การสกัดกั้นสิทธิของสตรีเพศมิให้เข้าสู่บรรพชิต” จึงสนับสนุนให้

บุตรสาวของตน ได้แก่ นางสาวสาระ และนางสาวจงดี ภาษิต และสตรีผู้สนใจร่วมบวชเป็นสามเณรีรวม 8 รูป และอุทิศอาคารของสถานพุทธบริษัทให้เป็น “วัตรนาริวังค์” เพื่อประกอบกิจการทางศาสนาของสามเณรี ต่อมากรมหลวงชินวราวุธวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช ทรงมีพระบัญชา “ห้ามมิให้พระภิกษุไทยบวชสตรีเป็นภิกษุณี ลิกขมานา หรือสามเณรี” ลงนามวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2471 คณะสงฆ์จึงออกคำสั่งห้ามมิให้เจ้าอาวาสวัดใดให้ที่พำนักกับสามเณรี แต่เจ้าอาวาสวัดบางแห่งยังคงให้ที่พำนักแก่สามเณรี และชาวบ้านยังคงตักบาตรกับสามเณรีเช่นเดิม โดยเหตุผลว่า เป็นผู้สำรวมในธรรมวินัย (Phiksune Thummanantha, 2004) ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้จับกุมสามเณรีที่วัตรนาริวังค์มาดำเนินคดี 4 รูป และศาลจังหวัดนนทบุรีได้พิพากษาจำคุก แต่สามเณรีสละไม่ยอม ผู้คุมจึงส่งให้นักโทษหญิงจับกอดพื้นแล้วตั้งจิ้วรอกในที่สาธารณะ และถูกจำคุกเพียงรูปเดียวเป็นเวลา 7 วัน ในข้อหาไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งศาล (Komchadluek, 15 September 2012) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2478 รัฐสภาได้มีมติให้จับกุมภิกษุณีและสามเณรี โดยให้เจ้าหน้าที่ถอดจิ้วรอกสามเณรีออก นายนรินทร์ ภาษิต เห็นว่าเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ จึงทำฎีกาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระบรมราชวินิจฉัยฎีกามีความสรุปว่า เห็นควรให้นายนรินทร์เลิกล้มความคิดเรื่องที่จะฟื้นฟูภิกษุณีเสีย (Sakdina Chatkul Na Ayuthaya, 1998) นายนรินทร์ ภาษิต จึงยุติบทบาท และถือเป็นการยุติการรื้อฟื้นสามเณรีและภิกษุณีครั้งแรกของประเทศไทย (Kunlavee Prapapomphipat, 2005)

การรื้อฟื้นภิกษุณีครั้งที่สอง เริ่มขึ้นโดยนางวรมัย กบิลสิงห์ ภรรยาของนายก่อเกียรติ ษ์ภูแสน อดีต ส.ส.จังหวัดตรัง พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นนักเขียนและนักข่าวการเมืองที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น ได้อุทิศตนรับใช้พระศาสนาด้วยการออกบวช ถือศีล 8 ใส่ชุดขาว ต่อมาในปี พ.ศ.2499 ได้บรรพชาเป็นสามเณรี โดยท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอุปชฌาย์ และใส่ชุดเหลืองอ่อนที่เรียกว่า สีตอกบวบ แทนจิ้วรอกของสามเณรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ได้ไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศไต้หวัน และได้ครองเพศบรรพชิตจวบจนมรณภาพในปี พ.ศ.2546 อย่างไรก็ตาม การบวชของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ที่ได้รับการบวชจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายานครั้งนี้ คณะสงฆ์ไม่ได้มีท่าทียอมรับหรือปฏิเสธ เพราะเห็นว่าเป็นนักบวชต่างนิกาย อีกทั้งไม่มีสตรีไทยคนอื่นๆ บวชตาม จึงถือเป็นการรื้อฟื้น “ภิกษุณี” แต่มิใช่ “ภิกษุณีสงฆ์” และเนื่องจากไม่มีมวลชนรองรับ จึงไม่มีการต่อต้านเรื่องนี้ในที่สาธารณะ (Phiksune Thummanantha, 2004)

การรื้อฟื้นสถานะภิกษุณีครั้งที่สาม เริ่มโดยนางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ นักวิชาการด้านพุทธศาสนาได้บรรพชาเป็นสามเณรี เมื่อปี พ.ศ.2544 และอุปสมบทเป็นภิกษุณี เมื่อปี พ.ศ.2546 จากประเทศศรีลังกา มีฉายาว่า “ธัมมันทา” การบวชของภิกษุณีธัมมันทาถือเป็นจุดเริ่มต้นของ

การรื้อฟื้นสถานะภิกษุณีในประเทศไทยอย่างแท้จริง เพราะได้สร้างผลกระทบให้แก่สังคมไทยในวงกว้าง โดยเฉพาะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่มีท่าทีปฏิเสธและไม่ยอมรับ แม้ภิกษุณีธัมมันทาจะอธิบายถึงที่มาว่าถูกต้องตามพระธรรมวินัย แต่ก็ยังไม่ได้รับรองทางกฎหมายและมหาเถรสมาคม จึงทำให้บทบาทภิกษุณีมีจำกัด เนื่องจากถูกกำหนดให้อยู่เฉพาะในสถานะอุบาสิกา (The Nation (Weekly), 6-12 February 2015) อีกทั้งคำสั่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ พระสังฆราชเจ้า พ.ศ.2471 ยังคงมีผลบังคับใช้ ทำให้ภาครัฐ มหาเถรสมาคม นักวิชาการ หรือประชาชนบางกลุ่ม ออกมาต่อต้านการอุปสมบทเป็นภิกษุณี แต่ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการหลายท่านมีความเห็นว่าการบวชเป็นภิกษุณีนั้นสามารถกระทำได้ เพราะเป็นสิทธิเสรีภาพของการนับถือศาสนา และหากการแสดงออกซึ่งศาสนาที่ตนนับถือ มิได้ทำให้สังคมเดือดร้อน หรือเป็นภัยต่อสังคมแล้ว ย่อมเป็นสิทธิที่สามารถกระทำได้ จึงทำให้กระแสต่อต้านการบวชเป็นภิกษุณีเบาบางลง (Wutthichai Aumbumrung, 2007) ความเปลี่ยนแปลงที่ภิกษุณีธัมมันทาได้นำมาสู่สังคมไทยคือ การที่ผู้หญิงสามารถเข้าถึงพุทธศาสนาในฐานะนักบวช และเติมเต็ม “พุทธบริษัทสี่” อันประกอบด้วย “ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา” และได้จัดตั้ง “เครือข่ายภิกษุณีสงฆ์ไทย” เพื่อความเป็นกลุ่มก้อนของภิกษุณีในประเทศไทยให้มีทิศทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาตามพุทธดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง (Chayada Sidaphong, 2014) พร้อมกับผลักดันการบวชภิกษุณีในประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับและถูกต้องตามกฎหมาย รวมไปถึงการเรียกร้องให้ภาครัฐหันมาส่งเสริม สนับสนุน และการเปิดโอกาสให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณีอย่างถูกต้อง ภิกษุณีธัมมันทาจึงทำการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 จนถึงปัจจุบัน โดยนำประสบการณ์การเผยแพร่พุทธศาสนาจากนานาชาติมารณรงค์ในประเทศไทย การสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมันทาจึงเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางศาสนา สังคม และบทบาทของสตรีในประเทศไทยอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน จนทำให้เกิดเป็นกระแสต่อต้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพสตรี ซึ่งขัดหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้มีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา และให้หญิงชายต่างมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกัน จึงนำเสนอใจว่ากระบวนการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมันทา เพื่อผลักดันให้รัฐบาลและมหาเถรสมาคมเปิดโอกาสให้สตรีไทยได้บวชเป็นภิกษุณี อันเป็นสิทธิโดยชอบธรรมที่ผู้หญิงควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมทางกฎหมาย ในฐานะภิกษุณีเฉกเช่นเดียวกับผู้ชายนั้นเป็นอย่างไร จึงเป็นที่มาของการวิจัยในหัวข้อ “การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทย : ศึกษากรณีภิกษุณีธัมมันทา” เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการสื่อสารทางการเมือง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบททางการเมืองที่มีผลต่อการสื่อสารทางการเมืองเรื่องสถานะภิกษุณีในประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมัทธานุภาพในการต่อสู้เพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลหลายส่วนประกอบกันให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนทุกด้านในบริบทการเมืองที่แตกต่างกัน เพื่อนำมาใช้ศึกษากระบวนการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมัทธานุภาพเป็นอย่างไร และศึกษาเฉพาะในห้วงเวลา พ.ศ. 2546-2559 เท่านั้น

3.2 การศึกษานี้จำเป็นต้องอาศัยตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษา และเพื่อให้เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

3.2.1 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากเอกสารมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมัทธานุภาพ เพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยผู้ศึกษาใช้ข้อมูลจากการวิจัยเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือที่เน้นการสื่อสารของภิกษุณีธัมมัทธานุภาพ อาทิเช่น ธัมมัทธานุภาพออนแอร์ ค.คิด ข.เขียน พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นต้น ส่วนเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือพิมพ์รายวันและหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่นำเสนอข่าวภิกษุณีธัมมัทธานุภาพ อาทิเช่น หนังสือพิมพ์มติชน ไทยรัฐ กรุงเทพธุรกิจ มติชนสุดสัปดาห์ และเนชั่นสุดสัปดาห์ เป็นต้น โดยนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ตีความร่วมกับข้อมูลอื่นๆ

3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ด้วยคำถามสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ประกอบด้วย ภิกษุณีธัมมัทธานุภาพ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดภิกษุณีธัมมัทธานุภาพ จำนวน 3 คน กลุ่มภิกษุสงฆ์ จำนวน 4 คน กลุ่มภิกษุณีสงฆ์ จำนวน 4 คน กลุ่มแม่ชี จำนวน 3 คน กลุ่มสตรีที่มีบทบาทในการต่อสู้เรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ จำนวน 2 คน กลุ่มนักวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา จำนวน 2 คน และกลุ่มประชาชนผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 3 คน

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 บริบททางการเมืองที่ส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมกันทา มีดังนี้ นับตั้งแต่ที่ภิกษุณีธัมมกันทาได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกาในปี พ.ศ.2546-2559 นั้น ก่อให้เกิดข้อคัดค้านถึงการได้มาของสถานภาพความเป็นภิกษุณีในสังคมอย่างมาก ทำให้มหาเถรสมาคมและพระสงฆ์หลายรูปออกมาคัดค้านการรื้อฟื้นภิกษุณีเป็นอย่างมาก (Kunlavee Prapapomphipat, 2005) รัฐบาลจึงได้ออกมาชี้แจงว่าสตรีมีเสรีภาพที่จะบวชเป็นภิกษุณีได้ตามความเชื่อของตน แต่รัฐบาลไม่มีอำนาจไปบังคับมหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์เถรวาทให้ยอมรับสิทธิเสรีภาพดังกล่าว เพราะมหาเถรสมาคมก็มีเสรีภาพในการรักษาไว้ซึ่งจารีตขององค์กรรัฐบาลจึงไม่สามารถออกกฎหมายเพื่อรับรองสถานะภิกษุณีดังกล่าวได้ (Wutthichai Aumbumrung, 2007) ต่อมา พ.ศ.2552 มหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีมติให้ถอดวัดโพธิญาณ เมืองเพชร ประเทศออสเตรเลีย ออกจากการเป็นสาขาของวัดหนองป่าพง เนื่องจากวัดโพธิญาณ ซึ่งเป็นสาขาของวัดหนองป่าพงเป็นวัดที่ก่อตั้งโดยหลวงปู่ชา สุภัทโท เป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับว่าเคร่งครัดในเรื่องการปฏิบัติมากที่สุดรูปหนึ่งของประเทศไทย แต่กลับดำเนินการอุปสมบทภิกษุณีให้กับสตรีชาวต่างชาติ 4 คน เป็นการกระทำที่ละเมิดระเบียบของคณะสงฆ์เถรวาทเป็นอย่างมาก จึงตัดขาดวัดโพธิญาณจากองค์กร ดังนั้น วัดโพธิญาณจึงไม่มีต้นสังกัด และส่งผลให้ไม่ได้รับการดูแลจากทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคมด้วย (Komchadluek, 19 December 2009) ต่อมาในปี พ.ศ.2557 มหาเถรสมาคมได้มีคำสั่งห้ามพระภิกษุสงฆ์ทำการบรรพชาอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีในประเทศไทย เนื่องจากได้มีการอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่จังหวัดสงขลาประกอบด้วยประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาสายเถรวาท และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่มีมาในพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธศาสนาสายเถรวาทนี้ไม่อาจบรรพชาสามเณรีและอุปสมบทสตรีเป็นภิกษุณีขึ้นได้อีก พร้อมกับมีมติให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ กวดขันให้มีการถือปฏิบัติตามประกาศของพระสังฆราชเจ้า พ.ศ.2471 พระวรธรรมคตของพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก และมติมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2545 โดยมีคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมครั้งที่ 26/2527 และครั้งที่ 18/2530 ห้ามภิกษุสงฆ์ทำพิธีอุปสมบทให้สตรีเป็นภิกษุณี ดังนั้นหากวัดใดทำการบวชภิกษุณี จึงอาจถือว่าละเมิดระเบียบคณะสงฆ์ไทย และถูกตัดขาดจากมหาเถรสมาคมในทันที (Dailynews, 12 December 2014) ซึ่งคำสั่งและมติของมหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์เถรวาทดังกล่าว ล้วนส่งผลต่อการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมกันทา ในระหว่างปี พ.ศ. 2546 - 2559 ทั้งสิ้น

4.2 กระบวนการสื่อสารของภิกษุณีธัมมนันทาเพื่อสถานะภิกษุณีในประเทศไทย ภายใต้กรอบ SMCR ของเดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) มีดังต่อไปนี้

1) ภูมิหลังของผู้ส่งสาร ภิกษุณีธัมมนันทา มีนามเดิมว่า นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ เกิดวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2487 เป็นชาวกรุงเทพมหานครโดยกำเนิด บิดา คือ นายก่อเกียรติ ษ์ภูเสน อดีต ส.ส.จังหวัดตรัง พรรคประชาธิปัตย์ ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุและมรณภาพภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ มารดา คือ นางวรมัย กบิลสิงห์ นักข่าวและนักเขียนชื่อดัง ต่อมาได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศไทยได้วัน และเป็นผู้ก่อตั้งวัตรทรงธรรมกัลยาณี เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเผยแพร่พระธรรมคำสอนให้แก่สตรีที่สนใจ (Phiksunee Thummanantha, 2004) ภิกษุณีธัมมนันทาจบการศึกษาชั้นมัธยมจากโรงเรียนราชินีบน ปริญญาตรีเกียรตินิยม สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ประเทศอินเดีย ปริญญาโทและเอก สาขาศาสนา จากมหาวิทยาลัยแมคมาสเตอร์ ประเทศแคนาดา ต่อมาได้สมรสและมีบุตรชาย 3 คน ภิกษุณีธัมมนันทาเริ่มงานสอนที่มหาวิทยาลัยแมคมาสเตอร์ ประเทศแคนาดา ต่อมา พ.ศ.2516-2543 ได้เป็นอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งปี พ.ศ.2544 จึงบรรพชาเป็นสามเณรีจากคณะภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ประเทศศรีลังกา ได้รับฉายาว่า “ธัมมนันทา” และในปี พ.ศ. 2546 ได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกา ถือได้ว่าเป็นภิกษุณีสายเถรวาทรูปแรกของประเทศไทย ปัจจุบันภิกษุณีธัมมนันทาจำพรรษาอยู่ที่วัตรทรงธรรมกัลยาณี (ภิกษุณีอาราม) จังหวัดนครปฐม (Phiksunee Thummanantha, 2004)

2) ความรู้และทักษะในการสื่อสารของผู้ส่งสาร ภิกษุณีธัมมนันทาเป็นผู้ส่งสารที่มีทักษะในการสื่อสารเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นทักษะในการเขียนที่ถ่ายทอดออกมาจากมุมมองของนักวิชาการ นักปรัชญา และนักสตรีนิยม จึงทำให้งานเขียนของภิกษุณีธัมมนันทามีความลุ่มลึกในวิธีถ่ายทอดและสำนวนภาษา สามารถสร้างศรัทธาให้แก่ผู้รับสารได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีทักษะในการพูด มีความกล้าที่จะแสดงจุดยืนของตนเอง สามารถชี้ประเด็นได้กระชับและชัดเจน เป็นที่นิยมของสื่อต่างๆ จึงมักได้รับนิมนต์ไปออกรายการที่เกี่ยวกับศาสนาเป็นประจำ

3) ทศนคติของผู้ส่งสาร ภิกษุณีธัมมนันทามีทศนคติที่มุ่งมั่นอย่างแรงกล้าในการยกระดับนักบวชสตรีในประเทศไทย โดยผลักดันและส่งเสริมสถานภาพของสตรีในการอุปสมบทเป็นภิกษุณีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีทศนคติว่ารัฐบาลควรออกกฎหมายรองรับสถานภาพของภิกษุณีที่มีอยู่ในราชอาณาจักรไทย ตามสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรอง และมหาเถรสมาคมต้องละทิ้งอคติทางเพศ โดยเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามาสืบทอดพุทธศาสนาตามพุทธดำรัสขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม

ภิกษุณีธัมมกันทา ถือเป็นผู้ส่งสารที่มีระบบสังคมและวัฒนธรรมต่างกับผู้รับสาร เนื่องจากเป็นนักบวชสตรี ซึ่งแปลกแยกแตกต่างจากสังคมของผู้รับสารที่ไม่มีภิกษุณี ทำให้มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ และประชาชนส่วนใหญ่ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านภิกษุณีธัมมกันทา ส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารเรื่องสถานะภิกษุณีเป็นอย่างยิ่ง

4.3 เนื้อหาของสารที่ภิกษุณีธัมมกันทาได้สื่อสารออกสู่สาธารณะ

1) สถานะของภิกษุณีต้องมีกฎหมายรองรับสถานภาพ สังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่จะรับรู้หรือยอมรับเฉพาะผู้ชายที่ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุ หรือพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น แม้ว่าสตรีในสังคมไทยมีความต้องการ ที่จะศึกษาธรรมะ การปฏิบัติธรรม รวมทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตาม อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ” (Phiksune Thummanantha, 2004) จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการดำรงสถานะภิกษุณีไม่ได้เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย แต่กลับไม่มีกฎหมายออกมารองรับสถานภาพดังกล่าว ภิกษุณีธัมมกันทาจึงพยายามเคลื่อนไหวเรียกร้องและผลักดันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้รัฐบาลและมหาเถรสมาคมออกบทบัญญัติทางกฎหมาย เพื่อรองรับสถานภาพของภิกษุณีที่มีอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเปิดกว้างให้ภิกษุณีสามารถดำเนินการใดๆ ทางราชการได้ อาทิเช่น การขออนุญาตตั้งวัด การมีหนังสือราชการรับรองสถานภาพภิกษุณี เป็นต้น เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจของภิกษุณีสามารถสนับสนุนส่งเสริม และเผยแผ่กิจการของพระพุทธศาสนา อีกทั้งการเปิดโอกาสให้ภิกษุณีเข้ามามีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาสังคมให้แก่ประเทศชาติ จะทำให้เป็นที่ประจักษ์แก่นานาชาติว่าประเทศไทยเป็นเมืองพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (Chayada Sidaphong, 2014)

2) ต้องต่อสู้ เรียกร้อง สิทธิ และความเสมอภาคทางเพศในพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่ภิกษุณีธัมมกันทาได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรีในปี พ.ศ.2544 และได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ในปี พ.ศ.2546 ที่ประเทศศรีลังกา ซึ่งแม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับจากมหาเถรสมาคมของประเทศไทย เพราะได้รับการสืบสานการอุปสมบทภิกษุณีมาจากมหายาน แต่ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกของสังคมไทยที่สตรีสามารถดำเนินชีวิตทางธรรมในฐานะนักบวชได้ ทำให้ภิกษุณีและสามเณรีมีกระแสตอบรับจากสังคมที่ดีขึ้นจากอดีตเป็นอย่างมาก และในขณะเดียวกันการดำรงสถานะนักบวชของภิกษุณีธัมมกันทายังเป็นการเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคทางเพศในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

เนื่องจากภิกษุณีธัมมัตถามีความเชื่อมั่นว่าผู้หญิงและผู้ชายมีศักยภาพเท่าเทียมกันในการบรรลุธรรม การที่ผู้หญิงอยากบวชเป็นภิกษุณีนั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และการดำรงอยู่ในสถานะของนักบวชนั้น เป็นการเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมให้สามารถทำได้อย่างเข้มข้น แต่สังคมไทยกลับมีความขัดแย้งทางโลกกันอยู่ (Phiksune Thummanantha, 2004) ภิกษุณีธัมมัตถาจึงพยายามสร้างความเข้าใจให้สังคมได้รับรู้ข้อมูลอย่างชัดเจนและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลและมหาเถรสมาคมมากำหนดกรอบในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนากับผู้หญิงเหมือนอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา

3) เติมเต็มพุทธบริษัทสี่ในพระพุทธศาสนาด้วย “การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์” จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเทศไทยไม่เคยมีภิกษุณีสงฆ์มาก่อน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2470 แต่ต่อมาประเทศไทยได้มีข้อห้ามภิกษุหรือสามเณรบวชผู้หญิงให้เป็นภิกษุณี สามเณรี หรือสิกขมานา จนเป็นเหตุให้ประเทศไทยมีเพียงสามพุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกาเท่านั้น จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2546 ประเทศไทยจึงมีพุทธบริษัทสี่ครบในที่สุด จากการอุปสมบทของภิกษุณีธัมมัตถาเพื่อสืบสานพระธรรมวินัยของภิกษุณีในอดีตกาล ซึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกชัดเจนว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นพระภิกษุณีได้ และยังไม่เคยทรงเพิกถอนการอนุญาตให้มีการบวชภิกษุณีสงฆ์โดยภิกษุสงฆ์ จึงเท่ากับว่า “ภิกษุ” สงฆ์ยังมีสิทธิ์บวชภิกษุณีอยู่เช่นเดิม ตามสิทธิแห่งพุทธบัญญัติ โดยไม่ผิดพระธรรมวินัย” (Phiksune Thummanantha, 2004) ภิกษุณีธัมมัตถาจึงถือตามพุทธานุญาตที่มีอยู่เดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยได้จัดบรรพชาหมู่สามเณรีภาคฤดูร้อนขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2552 ณ วัดทรงธรรมกัลยาณี จังหวัดนครปฐม ดำเนินมาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และได้ก่อตั้ง “เครือข่ายภิกษุณีแห่งประเทศไทย (คภท.)” เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ.2556 เพื่อให้ภิกษุณีที่กระจายอยู่ใน 21 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ พะเยา สงขลา นครปฐม ระยอง นครราชสีมา ชัยภูมิ โยธธร และจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ให้มีทิศทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่ง “การรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์” ดังกล่าว มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาตามพุทธดำรัสขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง (Suthada Meakrungruengkul, 2014)

4) ช่องทางในการส่งสาร (1) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น คอลัมน์ธรรมลีลา ในนิตยสารมติชนสุดสัปดาห์ หนังสือสืบสายภิกษุณีสงฆ์ พ.ศ.2556 หนังสือภิกษุณี ผู้หญิงเก่งในดวงจันทร์ หนังสือบนเส้นทาง โพธิ์ตัด หนังสือเรื่องของภิกษุณีสงฆ์ เป็นต้น (2) สื่อวิทยุ เช่น รายการธรรมะสำหรับคนรุ่นใหม่ ออกอากาศทางสถานี วิทยุบาเรตีโอ FM 105.25 Mhz เป็นต้น (3) สื่อใหม่ เช่น เว็บไซต์ของภิกษุณีธัมมัตถา เนื้อหาในเว็บไซต์ประกอบด้วยข้อมูลครบถ้วน ทั้งประวัติ ความเป็นมา ข่าวสาร

กิจกรรม มัลติมีเดีย ทั้งภาพและวิดีโอที่เกี่ยวกับภิกษุณีธัมมฉันทา ผู้ที่สนใจจึงสามารถเข้าชมการบรรยายธรรมจากเว็บไซต์ได้โดยตรง และภิกษุณีธัมมฉันทาที่มีผู้ติดตามจำนวน 3,740 คน (<https://www.facebook.com/thai.bhikkhunis> Search on 8 August 2016.) โดยรูปแบบการสื่อสารทาง Facebook จะเน้นประชาสัมพันธ์ข่าวสาร กิจกรรม ภาพถ่าย และการสัมมนาต่างๆ ของภิกษุณีธัมมฉันทา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมี YouTube ที่เป็นช่องของวัตรทรงธรรมกัลยาณี (ภิกษุณีอาราม) สำหรับเก็บคลิปวิดีโอการบรรยายธรรมต่างๆ ของภิกษุณีธัมมฉันทา เป็นต้น (4) ผู้รับสาร ผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารทางการเมืองของภิกษุณีธัมมฉันทา ได้แก่ ภิกษุณี แม่ชี นักวิชาการ สื่อมวลชน สตรีที่เลื่อมใสในศาสนา และประชาชนทั่วไป ส่วนพระสงฆ์ องค์กรศาสนา และมหาเถรสมาคม มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธสารของภิกษุณีธัมมฉันทา

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 การจะเคลื่อนไหวเรียกร้องสถานะของภิกษุณีในประเทศไทย จึงจำเป็นต้องหาเครือข่ายภิกษุณีสงฆ์นานาชาติ และองค์กรสิทธิสตรีต่างประเทศมาร่วมผลักดัน เพื่อให้มหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์ไทย ยอมรับสตรีในฐานะนักบวชที่ใกล้เคียงกับพระภิกษุต่อไปในอนาคต

5.2 ในการจะสร้างการยอมรับให้ภิกษุณีเป็นที่ยอมรับในประเทศไทย ควรจะมีการกระทำอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องด้วยการสร้างการยอมรับในกลุ่มของกรมศาสนาและมหาเถรสมาคมเป็นกลุ่มแรก เพราะหากกลุ่มดังกล่าวให้การยอมรับ ก็จะสามารถสร้างความศรัทธาให้ประชาชนยอมรับในการมีภิกษุณีในสังคมไทยได้มากขึ้นตามไปด้วย

5.3 ในการศึกษาคั้งต่อไป ควรจะเพิ่มความสนใจในศึกษาข้อมูล ด้วยการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของภิกษุณีองค์อื่นในการเรียกร้องเพื่อสถานะภิกษุณีด้วย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการวิจัยมากและเห็นถึงข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร รวมทั้งผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคมไทย

References

- Aumbamrung Wuthichai. (2007). *Sathanaphap lae Bodbat khong Phiksunee nai Parathet Thai*. Sinlapasart (Master of Thesis). Thammasat University.
- Berlo David K. (1960). *The Process of Communication*. New York: Holt Rinehart & Winston Inc.
- Chatkul Na Ayuthaya Sakdina. (1998). *Cheewit Naewkid lae Kam Thorsu Khong Narin Kung Khon Kwang Lok*. Bangkok: Matichon.

- Jirayusawad Thanomsak. (2009). *Sen Thang Su Fun Nayokrathamontree Khonti 27 Abhisith Vessasiwa*. Bangkok: Phanyachon.
- Khao Sod Editorial Board. (2010). *BunthekPlutsapha 53 Kwamchingjak Khansod KwamTai 90 Sop*. Bangkok. Khaosod.
- King Prajadhipok's Institute. (2007). *Rathathummanoon Hang Rachaajakthai Phutsakarad 2007*. Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute.
- Lasswell, Harold D. (1966). *The Structure and Function of Communication in Society. Public Opinion and Communication*” New York : Free Press.
- Matichon Editorial Board. (2014). *203 Wan Shutdown Yingraak Phetsakarad Korsorchor*. Bangkok: Matichon.
- Matichon information Center. (2015). *Bantuk PathetThai*. Pi 2557. Bangkok: Matichon.
- Matichon Political (2008). News Team. *Cha Chare Chao 3 Sakodroi Kwam khad Yeng*. Bangkok: Matichon.
- Nanthawaropas Nanthana. (2015). *Seusankanmuang: Thisadee lae Karn Prayuk Chai*. Bangkok: Massmedia.
- Phiksunee Thummanantha. (2004). *Phiksunee Kub Bodbath Ruang Phetsaphap Nai Sangkhom Thai*. Chiangmai: Soun Satri Suksa Khana Sankhomsard Chiangmai University.
- Prapapornpipat Kunlavee. (2005). *Karn thor su khong Phisunee Songtherawat : Jak Srilanka Su Thai*, WarasarnPhuthasart, Chulalongkorn University Phee 12 Chabab Thi 2 May-August.
- Satawathin Porama.(1998). *Karnseesan Muanchon: Krabounkarn Lae Thisadee*. Bangkok: Phappim.
- Sidaphong Chayada.(2014). *Botbatkam Pahthana Satrichengput: Koraneesuksa Watsong Tham Kanlayanee Phisukaram* (Master of Thesis). Ramkhamhang University.
- Sorthanasathien Suraphong.(2002). *Lak Lae Thisadee Karn Wijai Thang Sankhonsard*. Bangkok: Prasitphan and Printing.